

AZ IGAZSÁGÜGYI PSZICHOLÓGUS SZAKÉRTŐK MŰKÖDÉSI KÖRÉRŐL ÉS TEVÉKENYSÉGÉRŐL

Tartalomjegyzék

Bevezetés

I. Az igazságügyi pszichológus tevékenysége

I.1. Az igazságügyi pszichológus szakértő működésének minőségei

I.2. Az igazságügyi pszichológia és pszichológus szakértő kompetenciaköre, alapjai

I.2.1. A tevékenységi kör kompetencia kritériumai a lehetséges megbízatások kiterjedésében

I.2.2. Tevékenységi kör a vizsgálatba vont személyek vonatkozásában

I.2.3. Az igazságügyi pszichológus kompetencia köre az alkalmazandó módszerek vonatkozásában

I.2.4. A pszichológus szakértő kompetenciája a megbízásban szereplő kérdések alapján

II. Az igazságügyi pszichológus pszichodiagnosztikai munkájának jellemzői

Az igazságügyi pszichológus-szakértő kompetencia körének tartalmi leírása, eljárás folyamati besorolása

III.1. Büntetőeljárások

III.1.2. Az igazságügyi szakértő feladatai a bűncselekmények besorolása szerint

III.1.2.1. Az ifjúság elleni bűncselekmények, a kiskorú veszélyeztetése

III.1.2.2. A nemi erkölcs elleni bűncselekmények

III.1.2.3. Külön nem felsorolt bűncselekmények

III.2. Polgári perek

III.2.1. A gyermekelhelyezéssel kapcsolatos perek

III.2.1.1. A vizsgálatok általános jellemzői

III.2.1.2. A vizsgálat megszervezése és lefolytatása

III.2.1.3. A gyermekek vizsgálatának speciális jellemzői

III.2.1.3.1. A gyermek pszichodiagnosztikai vizsgálatban nyert adatainak értékelése

III.2.1.3.2. A gyermek direkt befolyásolásának megítélése

III.2.1.4. A felnőttek vizsgálata

III.2.1.4.1. A nevelési alkalmasság vizsgálatának pszichológiai kompetenciája

III.2.2. A gyermek újraelhelyezése

III.2.3. A gyermek örökbefogadása

III.3. Biztosítási, ill. nem vagyoni kártérítési igények pszichológus szakértői vizsgálata

III.4. Közlekedési balesetek szakértői vizsgálata

III.5. Fegyverviselési engedélyezés szakértői vizsgálata

IV. A pszichológus-szakértői vélemény szerkezete

Bevezetés

Az igazságügyi pszichológia az igazságszolgáltatás gyakorlatát segítő lélektan elméleti és diagnosztikai ismereteit fogja össze, támaszkodva különösen a klinikai lélektan felnőtt és gyermek diszciplinájára, továbbá a munkalélektan közlekedépszichológiai ágazatára.

Igazságügyi pszichológus az a szakpszichológus, aki a Magyar Igazságügyi Kamara tagja, szakértői igazolvánnyal rendelkezik és az igazságügyi pszichológia definíciójában meghatározott elméleti és gyakorlati ismereteknek birtoklása révén speciális tevékenységet végez:

1. megbízás folytán,
2. a megbízó (az igazságszolgáltatás) számára felhasználható formában,
3. titoktartás mellett, ami alól csak a jogszolgáltatás keretében kap felmentést.

I. Az igazságügyi pszichológus tevékenysége

A szakértői tevékenységet, így az igazságügyi pszichológus tevékenységét törvények és rendelkezések, állásfoglalások szabályozzák. Ezeket a szabályokat:

a) szakértői működésre vonatkozó általános szabályok [a 24/1971.(VI.8) Korm. rendelet a szakértői működéssel kapcsolatos egyes kérdésekről, a 17/1968. (IV.14) Korm. rendelet a jogosulatlan cím használatáról, az 1978 évi IV. törvény (Btk.) a hamis tanúzásról, 1959 évi IV. törvény (Ptk.) a kártérítés általános szabályairól, rendeletek az egyes szakterületeken szakértői tevékenységre jogosító engedély beszerzéséről, az 53/1993.(IV.2.) sz. Korm. rendelet és a 2/1988 (V.19.) IM rendelet, az igazságügyi szakértőkről, továbbá az igazságügyi szakértői kamaráról. szóló 1995 évi CXIV. törvény, valamint a 3/1986. (II.21.) IM rendelet, a szakértőnek a személyi jövedelemadó rendszerében elhelyezett adózásáról szóló rendelkezés],

b) szakmai etikai vonatkozásban a Magyar Pszichológiai Társaság és a Magyar Pszichológusok Érdekvédelmi Egyesületének közös etikai kódexe, ill. bizottsága és a Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara Etikai Bizottságának etikai tanácsa,

c) tartalmi vonatkozásban az Igazságügyi Orvosok Szakmai Kollégiuma (pl. Módszertani levelek) állásfoglalásai alkotják.

I.1. Az igazságügyi pszichológus szakértő működésének minőségei

Az igazságügyi pszichológus szakértői tevékenységét vagy önálló szakértőként végzi, vagy úgy, hogy szakpszichológusként egy *szakértői intézet alkalmazásában áll*.

A megbízás jellegéből adódóan az igazságügyi pszichológus tevékenysége eltérő lehet, ennek megfelelően feladata, véleményének jellege is különbözhet:

a.) A **szakértő** névre szóló megbízás alapján közvetlen kapcsolatban áll a kirendelő hatósággal, szervvel, intézménnyel, akár személyes, akár intézeten keresztül történik a megbízás.

b.) A **szakközreműködő** kapcsolata a kirendelő szervvel *egy másik szakértőnek szóló személyes megbízás miatt közvetett*. Szakközreműködő igénybevétele több tudomány kompetenciáját érintő, összetett kérdés(ek) előfordulásánál indokolt. A

szakközreműködő a szakvélemény elkészítésekor tudományának kompetencia körében úgy alkot részvéleményt, hogy azzal a szakértő véleményének komplett kialakításához járul hozzá (kiegészítés).

c.) A **szaktanácsadó** büntetőügyekben vehető igénybe, határozat nélkül. A kirendelő szerv írásban, vagy szóban (telefon) közli, hogy milyen eljárási cselekményeknél kell közreműködnie, mire kéri a szaktanácsot. A továbbiakban szakértőként igénybe vehető.

I.2. Az igazságügyi pszichológia és pszichológus szakértő kompetenciaköre, tevékenységének alapjai

A pszichológus szakértő *önálló szakvélemény* elkészítésére jogosult minden olyan kérdésben, melynek megválaszolásához kizárólag lélektani ismeretek szükségesek. Egyéb kérdésekben az adott szakterület szakértőjével működik közre. Ez azt is jelenti, hogy a megbízásban a pszichológus szakértőnek tévesen feltett - kompetencia idegen - kérdésekre nem kell, de nem is szabad válaszolnia.

A szakértői tevékenység speciális kompetencia kritériumai

1. a megbízási kör,
2. a vizsgálatba vont személyek,
3. az alkalmazandó módszerek,
4. a megbízásban fölteszt kérdések megválaszolásának aspektusából vetődnek fel.

A szakértői munka - alapjait tekintve - mindig kérdésfeltevésben szereplő információ megszerzésére, a vizsgálati feladat elvégzésére irányul, amit egy adott személy, vagy személyek vizsgálatba vonásával lehet csak elérni. Módszertanilag az alkalmazott pszichológiai vizsgálat helyzetről, helyzetre jelentős fokban eltérő lehet, de a kapott, különböző természetű adatoknak azonos módon kell megalapozniuk a kiértékelés menetét úgy, hogy a kiértékelés folyamatában nyert megállapítások végül a feltett kérdések megválaszolásához vezessenek.

I.2.1. A tevékenységi kör kompetencia kritériumai a lehetséges megbízatások kiterjedésében

Az igazságügyi pszichológia a pszichológia tudományrendszerének jogi gyakorlatba állításával megbízások alapján segíti a bűnüldözést (1), a jog- és igazságszolgáltatást (2), a közigazgatás eljárásait (3), ill. ezen megbízatási körökben a személyes jogigény érvényesítését (4). Ennek folyamán az eljárások különböző szakaszaiban - egyénekre, csoportokra kiterjedő - személyes vizsgálatokat alkalmaz és a nyert adatokat a jogi szabályozásnak megfelelő szakértői véleménybe foglalja.

Az igazságügyi pszichológus-szakértő a szakvéleményt megbízás alapján készíti. A megbízást megfelelő indok alapján visszautasíthatja. A megbízásoknak különféle formája ismert: *végzés, határozat, megkeresés és felkérés* stb. Végzéssel rendeli el a bíróság, határozattal a nyomozó hatóság (rendőrkapitányságok, ügyészségek nyomozó-hivatalai) és felkéréssel a közigazgatási szervek (Polgármesteri Hivatalok Gyámügyi Irodái, minisztériumi főhatóságok), valamint a magán kezdeményezők (egyének és jogi képviselőik). A megbízás vonatkozhat egyes személyekre és csoportok, vagy aktuálisan keletkezett társulások egyedeire stb.

Az igazságügyi pszichológus-szakértőt tevékenysége felhatalmazza, ill. kötelezi:

- a/ a vizsgálatra kijelölt személy, vagy személyek vizsgálatának elvégzésére,
- b/ a vizsgálati eredmények alapján készítendő szakértői vélemény elkészítésére.
- c/ Jogosulttá teszi szakértői véleményhez releváns információk beszerzése érdekében szaktanácsadót, konzulenszt igénybe venni,
- d/ a vélemény kialakításához szükséges dokumentumokba betekinteni
- e/ Hatósági jogosítványokkal nem rendelkező intézmény, vagy magánszemély megbízása esetén jogigényük határozza meg a kérdésfeltevéseket. A dokumentumokat, információkat a magánfél szolgáltatja. Ebben az esetben a vizsgálat lefolytatása, az adatok értékelése, nem különbözhet a hatósági felkérésre készületektől, az etikai kritériumok szerepe itt még inkább hangsúlyozandó.

I. 2.2. Tevékenységi kör a vizsgálatba vont személyek vonatkozásában

Az igazságügyi pszichológus vizsgálatait azokra a személyekre terjeszti ki, akiknek szakértésére megbízást kap. Ha szükségesnek látja, kezdeményezheti újabb személyek bevonását. Abban az esetben, ha a szakértővel már kapcsolatban álló személyek vizsgálatára kap megbízást, ezt köteles jelezni.

A gyermekeknél az igazságügyi vizsgálat elvégezhetősége általában a harmadik életév, ez azonban a gyermekektől függően változó lehet. A gyermek fejlődési szintjének megállapítása céljából fiatalabb életkorban is vizsgálható.

A személyekkel a szakértő kapcsolata csupán vizsgálatokra jellemző viszonyt jelent, más jellegű kapcsolat pl. terápiába vétel, tanácsadási tevékenység nem fogadható el.

I.2.3. Az igazságügyi pszichológus kompetencia köre az alkalmazandó módszerek vonatkozásában

Általánosan érvényes szabály, hogy a vizsgálat során egyidejűleg több módszert szükséges használni. Az adott kérdésfeltevésnek megfelelő vizsgáló eljárás/ok kiválasztása a szakértő kompetenciája. Ezek azonban csak olyan standardizált eljárások, ill. projektív tesztek lehetnek, melyek a pszichodiagnosztikai gyakorlatban kimunkált viszonyítási (objektív) kritériumokkal rendelkeznek, s alkalmasak a vizsgálati személy(ek) vonatkozásában a jogszolgáltatás számára releváns információt nyújtani (a kérdésfeltevésre validitással rendelkeznek).

A szakértői gyakorlatban ajánlott vizsgálati eljárások:

1. Személyiségvizsgálat:

- a/ Projektív módszerek: Rorschach, Behn-Rorschach, TAT, CAT, Szondi, PFT, Lüscher féle színválasztás tesztek.
- b/ Kérdőíves módszerek: Cattell, Freiburg, CPI, MMPI (ill. másodlagosan olyan kérdőíves technikák, amelyek a klinikai gyakorlatban, szerepelnek, standardizáltak).

Gyermekek vizsgálatánál 16 éves korig általában a Behn-Rorschach tesztet ill. standardjait alkalmazzuk.

Részfunkciók (érzelmi választások) vizsgálatára projektív eljárások: Családrajz, Dűss - mese, három kívánság, csónak helyzet, ház két ablaka stb.

2. Teljesítményvizsgálat :

- a/ Intelligencia mérő eljárások: MaWI, Raven, MaWGYI, Budapesti Binet, Ozsváth teszt, HTP-(Pető - Szilágyi változata), Cattell teszt B-skálája.
- b/ Mentális részteljesítményeket mérő eljárások: Benton, Bender-Gestalt, Ajkay-OIT, ill. kiegészítésként azok a teljesítmény tesztek, amelyek a klinikai gyakorlatba bevonultak és standardizált értékelés lehetőségével rendelkeznek.

3. Műszeres vizsgálatok:

- a/ közlekedépszichológiai diagnosztika eseteiben pl. tachistoszkóp, konfliktométer, reakcióidőmérő, Led stb.
- b/ büntető eljárásokban pl. poligráfia, GBR stb.

4. A viselkedés megfigyelése, a kikérdezés (explorációs technika) nélkülözhetetlen része a szakértői vizsgálatnak. Az exploráció az igazságügyi szakértésben *tematikus kikérdezés* formájában történik. A kikérdezés a vizsgálat során azt a célt szolgálja, hogy a megbízásban szereplő kérdésekre a szakértő választ tudjon adni. Az explorációban nyert adatok révén kapcsolódik a vélemény a perbeli adatok konkrét formáihoz.

Mint ahogy a viselkedés megfigyelése, a kikérdezés számtalan, nehezen korrigálható hibaforrással rendelkezik, önálló technikaként való kizárólagos alkalmazása a szakértői gyakorlatban általában nem fogadható el.

I.2. 4. A pszichológus szakértő kompetenciája a megbízásban szereplő kérdések alapján

Az igazságügyi pszichológus tudománya, felkészülése, módszereinek validitása alapján a következő jelenségek megragadására, megfogalmazására, magyarázatára, ill. valószínűsítésére kompetens:

- 1./ Az egészséges és az egészségestől eltérő személyiségvonások feltárására, leírására, tipizálására, kategorizálására.
- 2./ A normán belüli és normától eltérő személyiségvonások feltárására, leírására, tipizálására ill. kategorizálására (jogi értelmű-deviancia jelenségek).
- 3./ Speciális feladatok megoldására előnyös, ill. hátrányos személyiségvonások, képességnormák feltárására, minőségileg kategorizált leírására és tipizálására. (Nevelési alkalmasság és kategorizálása, összehasonlító értékelése, gépjármű vezetői alkalmasság, baleseti hajlam, tolerancia szint, agresszivitásra való készség, lőfegyver tartására alkalmasság stb.)
- 4./ Általános és részletes intellektuális, pszichomotoros stb. képességek szintjeinek megállapítása.
- 5./ Élménybeszámoló háttérben működő lélektani folyamatok jellegének, minőségének feltárása, leírása, értékelése, az adott élmények adekvát átélése, az átélésről komponált, illetve instruált közlés, konfabuláció az élménybeszámoló adekvációs fokába ágyazott elhihetőség megállapítása.
- 6./ Magatartás-problémák háttérben rejtőző pszichés struktúrák pszichogenetikai feltárása. (Elhanyagolás, veszélyeztetés, visszaélés, nyomorgatás, felbujtás stb.)
- 7./ Pszichotraumatikus élmények következményes állapotainak feltárása, leírása, a pszichotrauma megállapítása, illetve kizárása.

8./ Nevelési hatások megjelenésének valószínűsítése a gyermektől és a gyermekről kapott adatszerzésen túlmutató adatok alapján (a szülő-gyermek kapcsolatának indirekt, kiterjesztett vizsgálata).

9./ A gyermekek direkt befolyásolásának, az egyik szülőnek, vagy mindkettőnek a másik szülő fél személyiségét sértő, őt leértékelő vagy a gyermekben ilyen következményekkel járó magatartásmódjainak feltárása, leírása és értékelése.

10./ A különböző megismerési forrásokból nyert adatok (kikérdezés, benyomás, megfigyelés, tesztvizsgálat stb.) ellenmondásainak valószínűsített validitás - értékelése.

II. Az igazságügyi pszichológus pszichodiagnosztikai munkájának jellemzői

Az igazságügyi pszichológus-szakértő kompetencia körének tartalmi leírása, eljárás-folyamati besorolása

Az igazságügyi pszichológus tevékenysége sok vonatkozásban eltér az általános diagnosztikai gyakorlattól. A klinikai munka során megszerzett szakmai tapasztalat szükséges, de nem elégséges feltétele a szakvélemény elkészítésének. A szakértői véleményt ugyanis az minősíti, hogy a megbízásban szereplő kérdésekre adott válaszok mennyire követhetőek, adekvátak és megalapozottak .

A pszichodiagnosztikai vizsgálatoknak pontos jegyzőkönyvvezetéssel kell történniük. Ez teszi lehetővé az elemi, kiindulási adatok későbbi, kvantitatív feldolgozását. A kikérdezés és a megfigyelés során a válaszadás, a viselkedés teljességének regisztrálása szükséges. A pontos jegyzőkönyvvezetés vagy technikai rögzítés a vizsgálathoz kötelezően hozzátartozik. A vizsgálat objektivitását az jelenti, hogy az adott kiindulási adatokat a megfelelő felkészültségű szakértők közül bárki azonos módon dolgozza fel és értékeli.

Az igazságügyi pszichológus-szakértő tevékenysége a különböző eljárások során tartalmában, irányulásában igen eltérő lehet. Ez magában hordozza azt is, hogy a szakértőnek más és más a kompetenciája attól függően, hogy aktuálisan milyen eljárásban, milyen minőségben és milyen megbízás révén működik közre.

Az igazságügyi pszichológus-szakértő tevékenységét a kirendelés-megbízás elfogadása után az alábbi feladatkörben végzi:

III/1. Büntető eljárások.

III/2. Polgári perek.

III/3. Közigazgatási ügyek.

III.1. Büntető eljárások

A büntetőperek folyamatában a szakértésre igen gyakran a pszichiáter szakértővel együtt kerül sor. A vizsgálat időpontja szerint a megbízatás történhet:

- nyomozati szakaszban,
- tárgyalási szakaszban.

A leggyakoribb kérdésfeltevés bűncselekmény létrejöttének pszichológiai valószínűsítése: *ami az elbeszélés élmény- és valóságyszerűségével függ össze.* Ebben a **sértett-tanú** vizsgálata áll első helyen.

Az élményszerűség tisztázása érdekében a pszichológus szakértői munkájának a keretét elsődlegesen *maga az élménybeszámoló* és az élményt követő *lelkiállapot* feltárása adja A szakértő szempontjából az a legkedvezőbb helyzet, ha a sértett-tanú, valamint a gyanúsított vizsgálatára szóló megbízást ugyanaz a szakértő kapja. Az esemény explorálásakor az élményelemzés tekintetében csakúgy, mint a pszichológiai tesztvizsgálatok adatainak összegző értékelésénél az adatok lehetséges egymásba illesztése a valószínűség megállapítása szempontjából ez lenne kedvező.

Előfordul, hogy ugyanazon esemény kapcsán több szakértő kap megbízást. Ez esetben a végső vélemény kialakítása előtt vagy a bírósági szakértői meghallgatás során ajánlható lehet a szakértők véleményének egyeztetése, hogy az elrendelő hatóság számára az eltérő megfogalmazású, de ellentmondásokat nem tartalmazó szakvélemények egymással és a többi adattal összeilleszthetők legyenek.

III.1.2. Az igazságügyi szakértő feladatai a bűncselekmények besorolása szerint

III.1.2.1. Szexuális bűncselekmények

A szexuális bűncselekmények pszichológiai hátterének vizsgálatakor a különféle kérdésfeltevések általában a következő alaphelyzetekre vonatkoznak:

A/ A sértett-tanú tekintetében:

- a/ A cselekmény létrejöttének valószínűsége,
- b/ a cselekmény elmondásának élményszerűség,
- c/ pszichoszexuális fejlődése, szexuális fejlettsége,
- d/ szexuális ismeretei, ezek forrása,
- e/ traumatizációja és kihatása további fejlődésére,
- d/ fantáziájának az élményszerűségben vitt szerepe,
- e/ esetleges betanítottság,
- f/ konfabulációs készsége,
- g/ a gyanúsítottal meglevő érzelmi kapcsolatának jellege,
- h/ kóros, - szexuális alkat jelenléte.

B/ Az elkövető tekintetében:

- a/ az átélés ténylegessége,
- b/ általában a pszichoszexuális fejlődése,
- c/ a személyiség struktúrájának az átlagostól eltérése,
- d/ a szexuális magatartást determináló személyiségvonások speciális eltérései,
- e/ azok a személyiségvonások, amelyek a szexuális magatartás deviáns lehetőségeit meghatározzák, kiegészülnek-e valamilyen a bűncselekmény elkövetését elősegítő személyiségvonásokkal?

A feltett kérdésekhez kapcsolódó vizsgálat adatait a pszichológia vizsgáló eszközeivel (I.2.3. pontban részletezettek szerint) nyerjük, a cselekmény kikérdezése mellett az élettörténet, különösen pszichoszexuális fejlődés kikérdezése jelentős szerepet kap.

A szexuális bűncselekmények *gyanúsítottjainak vizsgálata szinte mindig megosztott kompetenciát jelent* a pszichiáter és pszichológus között a kettős kérdésfeltevés, *a személyiségben levő hajlam és a betegség koegzisztenciájának véleményezése miatt.*

A sértett-tanú és az elkövető-gyanúsított vizsgálatának stratégiája sok párhuzamot takar. A közös pontot az eseményt kísérő élményközösség adja, ami ugyanannak az eseménynek komplementer élménytükrozdését jelenti.

Az általános szavahihetőség problémája nem, a beszámolóban valószínűsíthető elhíhetőség viszont lehet szakértői feladat. Egy konkrét esemény és az erről született **élménybeszámoló kapcsolatának tisztázása, mivel ez pszichológiai jelenségekre** - intrapszichikus folyamatokra - **épül, szakmai probléma.** Az igazságügyi pszichológus feladatai közül nem utasíthatja el egy beszámoló élmény- így valóságértékének valószínűsítését, különösen ott, ahol a bűncselekmény általánosságban az intim-személyes, harmadik személy jelenlétét nélkülöző helyzethez kapcsolódik, de azért sem, mert a valóságnak megfelelő, illetve a megtévesztő magatartás elemzése egyaránt pszichológiai feladat. Az **esemény létrejöttének bizonyítása, akár az élmény felhasználása a rábizonyításban, vallomástételben** a nyomozó hatóságokra tartozik, így pl. a szembesítéssel folyó tisztázás is. A pszichológus-szakértő vizsgált személyeinek szembesítésével sohasem dolgozhat.

Általánosságban a pszichológiai tesztműszerek két vonatkozásban segítik a személyiség megítélését: jelzik a diszharmónia mértékét és azoknak a személyiségjellemzőknek erejét vagy gyengeségét, amelyekről feltételezhetjük, hogy a cselekmény létrejöttében speciális, determináló, hajlamosító szerepeket visznek. Véleményünk kialakításakor - lényegesebb eltérés esetén - mindkét jelenséget interpretációként beillesztjük a konkrét adatok megértésébe, a bűncselekménybeli magatartás létrejöttének valószínűsítésébe.

III.1.2.2. Gyermek és ifjúság elleni bűntett. A veszélyeztetés

Az ebbe a körbe tartozó bűncselekményeket rendszerint a szülők, nevelési kötelezettséggel rendelkező felnőttek, többféle motívumból kiindulva, krónikus formában követik el. A cselekményben manifesztálódó magatartásformák gyakran nem körülírtak, hanem komplexek, életvitel-, életstílus-szerűek, sőt a megjelenés pillanatában áldozat-elkövető vonatkozásában interaktívak.

A cselekmény diffúz jellege a szakértői problémák sokszínűségét és összetettségét is determinálja, aminek első következménye, hogy a bűncselekmény megállapításához vezető veszélyeztetés definiálása is jelentős mértékben szakértői feladat, de maga a bűncselekmény nem. Ebben a bűncselekményben conditio sine qua non a **gyermek főként pszichés, fejlődésbeli tartós sérülése, visszamaradása.**

Igen fontos a vizsgálati eredmények mérlegelésénél a probléma kipattanásának figyelembevétele (vagyis a teljes környezet adatai, exploratív adatok), elrendelési határozatot kísérő anyag adatainak felhasználása. A gyermek és ifjúság elleni bűncselekmény rendszerint komplex környezeti hatás által kodeterminált, de az előadódott konkrét helyzetben mégis konkrét személy(ek)re koncentrálódik, személyes effektusa van stb.

A szakértői vizsgálat kiterjed a *sértett gyermek- és kiskorú tanúra*, a bűncselekmény *gyanúsítottjára*, a nevelésre kötelezett vagy nevelésben résztvevő szülő, nevelőszülő, élettárs személyére. A gyanúsítottra is kiterjesztett vizsgálat esetén optimálisabb véleményezési helyzetet teremt azonos szakértő megbízására. Ha a gyanúsított pszichiátriai megbetegedésben (pl. alkoholizmus) szenved, pszichiáter szakértő bevonását kezdeményezze a pszichológus szakértő.

A vád tárgyát képező cselekmény lehet:

1. brutális bánásmód,
2. elhanyagoló nevelői magatartás,
3. veszélyeztető bánásmód,
4. bűncselekmény elkövetésére kényszerítés vagy - rávétel.

A szakértői vizsgálat kiindulópontja a bűncselekmény létrejöttének részletezett leírása: a gyermek releváns lelki-, személyiség fejlődési elmaradottsága.

a) A vizsgálat értékelése lényegében a tesztvizsgálati adatokkal rögzített pszichológiai státusz.

Az adatok értékelésének támadáspontja a gyermek ill. kiskorú személyisége, intellektuális jellemzője. Ezért a **személyiség- ill. intelligencia vizsgálat elvégzése nélkülözhetetlen.**

A gyermekek vizsgálata rendszerint problematikus, együttműködésük alacsony motiváltsága, problémás magatartásszokásaik stb. miatt. Ennek következménye, hogy a vélemények adatrögzítő, leíró részeiben kevés részletet tartalmaznak, inkább csak benyomásokat, megfigyeléseket. A jegyzőkönyvvezetés pontossága ilyen vizsgálatoknál különösen fontos követelmény. *Minden negatívum, hiány fontos adat lehet, a tesztvizsgálatok válasz-reakció hiányai esetében is.*

Az intelligencia vizsgálatok közül legfontosabb módszereket a MaWGyI, a Budapesti Binet és a Ház - Fa - Ember (HTP) tesztek jelentik.

b) A kikérdezés

A tematikus beszélgetésnek az a célja, hogy meggyőződjünk arról, - és be is tudjuk mutatni a jegyzőkönyvben -, hogy a gyermek beszámolója megbízható-e, az általa elmondottak elhíhetők-e, feltárható-e a gyermek fizikai, szellemi, érzelmi stb. fejlődésében elmaradás, esetleg ennek mértéke milyen, az elbeszélte események és az elmaradást mutató funkciók kapcsolatba hozhatók-e? Az inkonzekvens, inkohérens előadásmód valószínűsíthetően mély intrapszichikus zavarokra vezethető vissza stb.

A veszélyeztetés büntette folyamatos nevelői bánásmód következménye, amelynek története van. A kikérdezés során a szakértőnek törekednie kell a nevelő és nevelt között fennálló sajátos dialektika megismerésére, mely lényegében a bűncselekmény története.

A szakértőnek ismernie kell azokat a körülményeket, amelyben a bűncselekmény a hatóság tudomására jut, mivel az számos körülmény, más-más motívum és különböző érdekeltségi helyzetben levő személy közbejöttével történhet.

A kikérdezési adatok végleges értékelését csak a személyiségvizsgálat elvégzése után szabad megadni. Ha a szakértő a legfontosabb dimenzionális mutatókban (intellektuális - kognitív funkciók, érzelmi- késztetési funkciók, mentálhigiénés állapot stb.) egyaránt a norma értékektől eltérő vagy elmaradó adatokat kap, csak akkor mérlegelheti a behatásokra létrejövő általános fejlődési lelassulást, elmaradást. Ahhoz tehát, hogy a gyermeknél a veszélyeztető állapot valószínűsíthető legyen, az elmaradásnak mindezen jelenségkörben kimutathatónak kell lennie. A szakértőnek az előeseményekben keletkezett releváns adatokat pl. láttelepet, iskolai jellemzéseket stb. mérlegelnie és értékelnie kell és ezután felhasználnia a vélemény kialakításában.

c/ Az értékelés

Az elkövető-gyanúsított vizsgálata a bűncselekmény családi háttér rajzához adhat meggyőző argumentumokat. Ez magában foglalhatja a családindinamikai erővonalakat, az emberi természetben rejlő olyan adottságokat, amelyek a bűncselekmény létrejöttében szerepet játszottak, és amelyek árnyaltabb vélemény kialakításához segítenek.

Elvéve fordul elő, hogy a bűncselekményben mind a két szülő gyanúsítottként szerepel. Ilyen körülmény a szakértői eljárást nem módosítja.

III.1.2.3. Külön nem felsorolt bűncselekmények

(Főként gyermek és ifjú korú, de felnőtten elkövetők, gyanúsítottak, vádlottak eseteiben is.)

Ezen bűncselekményekkel összefüggésben a kirendelés rendszerint nem a nyomozati, hanem a bírósági szakban keletkezik, olyan kérdéssel, ami leggyakrabban a vádlott viselkedésében megjelenő anomáliára vonatkozik. Ilyenkor, a *szakértői vizsgálat adatainak értékelése a klinikai lélektani gyakorlatnak megfelelően történik*, akár a vezető bíró, akár a védő kezdeményezte a vizsgálatot.

Az esetek nagyobb részében a pszichiáter szakértői vizsgálat már megtörtént. Az előzményi vizsgálat ilyenkor a perirat része, a két szakértőre együttműködési kötelezettséget a végzés nem ró.

III.2. Polgári perek

Polgári perek esetén az igazságügyi pszichológus a perek előkészítésénél ritkán, rendszerint a perek folyamatában önállóan, ill. speciálisan az orvos szakértővel együtt végzi a szakértést.

A polgári perek között leggyakoribbak

III.2.1. A gyermekelhelyezéssel kapcsolatos perek

Ilyenek:

- a válóperek gyermekelhelyezéssel,
- az újra-elhelyezési perek,
- az örökbefogadási (ritkán névre vétel) perek.

A bíróság által feltett kérdések általában a következő témákat tartalmazzák:

- Alkalmas(ak)-e, alkalmatlan(ok)-e valamelyik vagy mind két szülő(k) a gyermek(ek) nevelésére?
- Melyik szülő alkalmasabb pszichológiai szempontból a gyermek nevelésére?
- Befolyásolják-e a szülők meg nem engedett eszközökkel a gyermeket egymás ellen?
- Melyik szülőhöz kötődik a gyermek erősebb érzellemmel?
- Milyen a testvérek kapcsolata egymáshoz? (Esetleg: szétválasztásuk pszichológiai szempontokból lehetséges-e, indokolt-e?)
- Milyen a gyermekek fejlettségi szintje?
- Esetleg, élettárs jelenlétekor, az élettárshoz fűződő érzelmi viszony milyen?
- Az esetleges magatartásproblémák milyen okokra vezethetők vissza?

III.2.1.1. A vizsgálatok általános jellemzői

A gyermek elhelyezési perekkel elrendelt vizsgálatok az esetek túlnyomó többségében több személy vizsgálatára tartalmazzak végzést, de a vizsgálatok egy-egy speciális esetet leszámítva *individuális, négy szemközti pszichológiai vizsgálati helyzetekben történnek.* Nem a családokat, hanem a családi kötelékben élő egyes személyeket vizsgáljuk.

A vizsgálat célja, a gyermek érdekének pszichológiai meghatározása,

a) a nevelési alkalmasság és

b) a gyermek érzelmi kötődésének megállapítása, hogy pszichológiailag megalapozzuk optimális elhelyezését.

A pszichológus-szakértőnek véleménye elkészítésekor világosan kell értenie, hogy a gyermekelhelyezésben ugyan a szülők vannak fel- és alperesi helyzetben és a per tárgya a nevelési jog megszerzése, a per tárgyát mégis mindenekelőtt a gyermek érdeke határozza meg. A gyermek érdeke az alapmotívum, amely a vizsgálati adatok integrálását vezérli. A pszichológia aspektusából valójában a gyermek birtokolja azt a jogot, hogy egyik szülőjével élhessen, annak nevelési gyakorlatában nőjön fel. A gyermek érdeke kölcsönös viszonyban

áll a szülői alkalmassággal, így az nem automatikusan, hanem mérlegeléssel véleményezhető. A gyermek érdeke a bírósági végzéssel nyer tartalmat, de ennek optimumát a pszichológus szakértői vélemény határozza meg.

III.2.1.2. A vizsgálat megszervezése és lefolytatása

A szakértő kompetenciája a vizsgálat időpontjának, sorrendjének alakítása az egyes személyek vonatkozásában. Optimális, ha - speciális okoktól eltekintve - a vizsgálatban résztvevő személyeket azonos időben vagy egymást követően idézzük, de legalább úgy, hogy a gyermek vizsgálatának elkezdése előtt valamennyi főérdekelt (ez rendszerint az anya-apa) ott legyen. Ez az elrendezés a szakértő számára számtalan kiegészítő információt adhat.

A vizsgálat megkezdésekor a szakértőnek a kérdésfeltevések és a **per alapjául szolgáló események, a per története, összegyűjtött adatai rendelkezésre állnak**. Tudatában kell lennünk, hogy ezek az adatok a szakértő számára a pereskedés irányát, tartalmát, erőviszonyait, stratégiáit illusztrálják, de pszichológiai relevanciájuk és pszichológiai forráshitelmük szerint is eltérhetnek azoktól az adatoktól, amelyekre a pszichológus-szakértő tevékenysége irányul.

A vizsgálatot ajánlatos a kiskorú gyermekkel kezdeni, a gyermekek teherbírását és toleranciáját figyelembe véve, de azért is, mert kognitív és élményjellemzői nem állnak oly mértékben a bizonyítási eljárás torzító hatása alatt, mint az a felnőtteknél tapasztalható. A további sorrend kialakításában célszerű a vizsgálatban résztvevő személyek között megegyezést elősegíteni. Ez a kérdéskör azonban az eljáró szakértő kompetenciája.

III.2.1.3. A gyermek vizsgálatának speciális jellemzői

A gyermek(ek) érzelmi kötődési jellemzőinek megismerése a vizsgálat központi kérdése, megismerése összetett folyamat eredménye, mert a fejlődése során a gyermek érzelmi állásfoglalásában nem pusztán a szülő nevelői aktivitásának hatása, gondoskodása, szeretete érvényesül, hanem sok más mozzanat is szerepet kap. Gazdag tapasztalattal rendelkező szakértő sem képes arra, hogy egy konkrét helyzetben megfigyelt magatartásformából (a vizsgáló előtt várakozva, vizsgálati helyzetben), a tematikus kikérdezésből egyértelműen megállapítsa, hogy a gyermek az adott, esetleg egyirányú elfogultságot tartalmazó megnyilatkozása identifikációra vezethető vissza, mintakövetés eredménye vagy külső kontrollra alakult ki.

Ezek azok a kérdések, amelyeknek a megválaszolása fontos ahhoz, hogy eldönthessük, a gyermek valós érzelmi kötődések mentén, saját tudatosan vállalt állásfoglalását fogalmazta meg, vagy benne más más motívumok, esetleges elkötelezettségek is szerepelnek .

III.2.1.3.1. A gyermek pszichodiagnosztikai vizsgálatban nyert adatainak értékelése

A gyermek személyiségének megítélése az elhelyezési, újraelhelyezési perek keretében több csomópont szerint történik:

1./ A gyermek személyiségének fejlődésbeli szintje a vizsgálat időpontjáig milyen differenciáltsági és integráltsági nívót ért el.

- a) Megismerő-intellektuális funkciók.
- b) Aktivitás-motiváció-beállítódás dimenzió .
- c) Érzelmi-affektív-kötődési funkciók.
- d) Környezetéhez nyitott-zárt (védekező-bizalmatlan attitűd).
- e) Szociális-adaptív-életkori jellemzők (kontaktus-kommunikáció készség, önközlés).
- f) Indulati reakciókészség (szorongás-agresszió-negativizmus).
- g) Nevelhetőségi szintek és stratégiák: szoktatás, beláttatás.

2./ A mentálhigiénés állapotot veszélyeztető ill. megbontó személyiségfunkciók megjelennek-e a személyiségvizsgálati adatok között:

- a) miliókonfliktusokra vezető készség megjelenése,
- b) általános neurotikus vonások,
- c) a szülői magatartásformákkal kapcsolatos bizalmi válság,
- d) traumatizáltság jelei funkciók alulfejlettségét mutató adatok elhárítási mechanizmusok megjelenése mellett,
- e) képességekkel ellentétes teljesítmény zavar,
- f) általános nyugtalansági szindróma,
- g) magatartás zavarok, definitív neurózisok ,
- h) deviancia tünetek, ill. ezek csiráinak jelenléte.

A gyermek aktuális állapota kettős kiterjedésben értékelhető: jelzi a szülők válási folyamatára adott reakcióit és bemutatja a szülők nevelési aktivitásának eredményét.

Az érzelmi kötődés vizsgálatára alkalmazzuk az ún. indirekt, projektív kötődés vizsgálati módszereket (a verbális érzelmi kifejezéstől eltérő eljárások: választás, rajzoltatás, szituáció értelmezés), amelyek a gyermek természetes megnyilvánulási formáihoz közelebb állnak, mint a szavakba foglalás.

III.2.1.3.2. A gyermek direkt befolyásolásának megítélése

Az érzelmi befolyásolás személyes törekvés nyomán jön létre, melynek következtében *a gyermek a meglévő kötődésétől eltérő, esetlegesen azzal ellentétes megnyilvánulási formát mutat a befolyásoló, másik személy érzelmi igényeinek megfelelően.*

A család felbomlásának történetében megélt *érzelmi - kognitív indok elemek a gyermek életkori sajátosságainak és gyermeki státuszának megfelelően tudatosodnak.* Ettől eltérő indoklások azok, amelyek a környezetből jövő hatás lehetőségét fölvetik. A kikérdezés adataiból ismerhetjük meg a befolyásolás teljes struktúráját és személyhez kötöttségét. Ilyen hatás tartalmi keresésére a gyermek általános, vizsgálat közbeni magatartása, nyilatkozatának tartalma és tesztdatok - *fokozott miliókonfliktus készség, negatívvisztikus attitűd, felnőttekre irányuló bizalmatlanság* - indíthatnak.

III.2.1.4. A felnőttek vizsgálata

A gyermek elhelyezési perekbe pszichológus-szakértői szinten bevont felnőttek vizsgálata a nevelési alkalmasság vonatkozásában történik.

Ilyen személyek lehetnek mindazok, akik a gyermek(ek)kel nevelői relációban vannak (vérszerinti szülők, nevelőszülők, vérszerinti szülők élet- házastársai, nagyszülők, rendkívüli esetekben közeli vérrokonok).

III.2.1.4.1. A nevelési alkalmasság vizsgálatának pszichológiai kompetenciája

Vizsgálati eljárások az I.2.3. pontban részletezettek szerint.

A felnőtt személyek pszichológiai vizsgálata azt a célt szolgálja, hogy nevelési alkalmasságuk mértékét megállapítva és véleményezve a gyermek érdekeinek megfelelő elhelyezési ítélet meghozatalához segítse a jogszolgáltatót.

A pszichológiai vizsgálat a nevelési alkalmasságot leíró formában, a következő fokozatokban képes diagnosztizálni:

- a) az átlagosnál jobb,
- b) átlagos,
- c) az átlagosnál gyengébb mértékben alkalmas,
- d) alkalmatlan gyermek nevelési feladatok ellátására.

A nevelési alkalmasság fokozatainak megállapításánál egyrészt A/ a vizsgált személyek individuális adatainak másrészt B/ a teljes családi csoport valamennyi tagjánál nyert adat egymásra vonatkoztatott értékelésével járunk el, az adatoknak lépésenkénti összevetésével, amelyben a releváns tesztadatok olyan statisztikailag igazolt jellemzőit hasznosítjuk, mint az átlagoshoz tartozó, az átlagostól pozitívan, ill. negatívan eltérő besoroltságot. (Az eljárás technikáját részletesen a témakörben készülő kézikönyv ismerteti, e helyen csupán elvi folyamatát mutatjuk be.)

A kirendelő végzések kérdéseinek középpontjában a felnőttek nevelési alkalmasságra koncentrálnó személyiségrajzának elkészítése, a nevelési készség értékelése áll, amely a nevelési folyamatok megítélésében kaphat végleges alakot. Ehhez a személyiségvonások mellett a *nevelés-kapcsolat* és *nevelés eredmény* (a gyermek) konkrét adatait is mérlegelni kell.

Nevelési alkalmatlanságot akkor véleményezünk, ha a szülői személyiség vizsgálata súlyos devianciák jelenlétére utal, ha a gyermek személyiségében súlyos fejlődési zavarok, traumatizáció vagy veszélyeztetettség jelenik meg és ez kapcsolatba hozható a kérdéses szülői személyiségjellemből következő magatartással. Ez az elv követendő akkor is a nevelői alkalmasság megítélésében, ha korábban a szülő bűncselekményt követett el.

Pszichotikus megbetegedésen átesett szülő megítélése a betegségtörténeti jellemzők és keresztmetszeti állapot szerint történik. Ilyen esetekben, ha a bíróság külön nem rendelkezik, pszichiáter szakértő szaktanácsadó bevonása kívánatos.

A kikérdezés tematikus körfogata a következő pontokra irányulhat:

A házasság, életközösség létrejöttének története, a bevezető idő tartama, eseményei. Az együttélés létrejötte, körülményei. Az együttélés problémái, megoldási törekvések. A gyermek(ek) tervezése, a család életének technikai szervezése, bonyolítása, a szülők részvétele a gondozásban, ellátásban, nevelésben, foglalkozásban, a gyermekekkel kapcsolatos programokban. A nevelési elvek, törekvések. A család működési szerepstruktúrája. Az együttélés megromlásának története. A családi események válás alatti története. A családi élet és a környező szociális kapcsolathálózat. Durvább bánásmódbeli események. A család és a rokoni kapcsolathálózat. A fő kifogások a társsal szemben. Egymás nevelési alkalmasságának megítélése és a megítélés indokolása.

Az említett interjúpontok a per konkrét eseményeivel kerülnek kiegészítésre.

A szakértés során mindvégig távolságtartó attitűd érvényesül a vizsgáló magatartásában. A kikérdezés specifikus pontjait a szakértő a per adatainak megismerésével tudja megtervezni. Az irreleváns adatok terhelik a véleményt. Ezért kerüljük el *a kikérdezésnek azt a formáját, amely a klinikai exploráció felépítését követi, a szülők élettörténetét, banális, ubikviter betegségeit stb, végigveszi.* Fontos viszont az, ha a gyermek szomatikus-pszichés állapotában rendellenesség mutatkozik, hogy ennek történetét megismerjük, s ezek az adatok a véleményi részben felhasználásra kerüljenek.

A kikérdezésben nyert információkat nem tényadatokként, hanem *irány-, keret adatokként* hasznosítjuk. A pszichológiai szakismeret szerint egy személy realitás átélései, szubjektív realitásokból tevődnek össze.

III.2.2. A gyermek újraelhelyezése

Az egyszer már elhelyezett gyermek elhelyezésének megváltoztatásánál újbóli szakértői vizsgálatra kerül sor. Az újraelhelyezés háttérében rendszerint:

- a gyermek érzelmi kapcsolatában,
- a gyermek alapvető körülményeiben,
- a szülői magatartás és alkalmasság vonatkozásában bekövetkezett változások állnak.

A változások pszichológiai jelentőségét tisztázza az újabb vizsgálat, a már leírt módszerek és adatértékelésre vonatkozó ismeretek felhasználásával.

III.2.3. A gyermek örökbefogadása (speciális formája: nevelő apai, anyai névre vétel)

Gyermek örökbefogadására pályázó, leendő szülő alkalmassági vizsgálatát az elhelyezési pereknél gyakorlattá vált, értelemszerűen a helyzetre érvényes kérdésfeltevések alapján az ott kialakult vizsgálati eljárás keretében végezzük, a nevelési alkalmasság interaktív részletei nélkül, mert a gyermek vizsgálatára a megbízás nem terjed ki. Javasolható, hogy örökbefogadás szándéka esetén az átlagosnál gyengébb nevelési alkalmasság kizáró ok legyen.

A névre vétel véleményezésére peres, illetve közigazgatási eljárások keretében kerül sor. Ebben az esetben a gyermek nevelési jogát élvező vérszerinti szülő kívánsága, hogy házas- ill. élettársa a nevelési jogot nem gyakorló szülő helyére kerüljön, jogilag annak érdekében, hogy a családban együtt élők személyi adataiban megfelelés, így származási azonosság szerepeljen.

A névre vétel pszichológiai aspektusból elsősorban akkor lehet problematikus, amikor a kérelem a gyermek szülőanyjának névváltoztatására vonatkozik.

A pszichológus-szakértő névváltoztatási kérelmek eseteiben a gyermek érdekeit a következő kritériumok mellett vizsgálja:

- 1./ Milyen indokok javallják az anya nevének megváltoztatását, ezek háttérében található-e a szülő vonatkozásában aggályosnak minősíthető személyiségvonások?
- 2./ A gyermek emlékeiben megmaradt, identitását szolgáló emlékképek, névváltoztatás révén veszélyeztetetté válnak-e? A szülőanya emlékének, a vele kapcsolatos kegyeleti gyakorlat sorsa mi lesz a névváltozás után?
- 3./ A szülőanya vérségi rokonságával az igényelt kapcsolattartás lehetősége, e kapcsolattartásnak a gyermek identitását szolgáló funkciója valószínűsíthetően sérül-e?

III.3. Biztosítási, ill. nem vagyoni kártérítési igények pszichológus szakértői vizsgálata

A pszichológus-szakértő ezekben a vizsgálatokban az igazságügyi orvos, igazságügyi-pszichiáter mellett, ill. önálló kirendeléssel vesz részt. Feladata a biztosítási, ill. nem vagyoni kártérítési ügyek esetében felmerülő pszichológiai komponensek vizsgálata. *A kérdésfeltevések természete teljes szakértői vélemény elkészítését igényli. A pszichológus-szakértő részvétele szaktanácsadói igénybevétel esetén sem korlátozódhat csupán a részkérdések tesztvizsgálat alapján történő megválaszolására.*

A kérdésfeltevések két csoportra vonatkozhatnak: az első csoportban balesetekkel összefüggő tényleges, közvetlen, a második csoportban áttekintéssel értelmezett (élményeik alapján megélt és életvezetésben megjelenő) károsodások, veszteség következmények, pszichológiailag megragadható hátrányok állnak. A második csoportban a balesetezett személlyel szoros kapcsolatban álló, illetve annak környezetében élő személy(ek)re terjed ki a baleset következménye. Mind a két csoportnál a pszichológus-szakértő feladata az életvezetést, magatartást, teljesítőképességet befolyásoló pszichés változások igazolása, valamint annak megállapítása, hogy ezen változás(ok) a balesettel közvetlen, ill. közvetett kapcsolatba hozható-e. A tesztvizsgálatok adatainak értékelésénél messzemenően a klinikai gyakorlatban bevált összefüggésekre kell támaszkodni. Különösen fontosak az ok(ok)kal összefüggésbe hozható, kikérdezésből nyerhető életvezetési, magatartási, teljesítmény adatok tételes összevetése a pszichodiagnosztikai (klinikai pszichodiagnosztikai mutatók, konstellációk) eredményekkel. A pszichológus-szakértő ebben a tevékenységben sem fogalmazhat meg diagnózis(oka)t, csupán pszichopatológiai szindrómákat, pszichopatológiai alapjelenségeket és ezeknek magatartási, életvezetési konzekvenciáit. Arra lehetősége van, hogy felállított és a dokumentumok között szereplő diagnózisokhoz integrálja a vizsgálati eredményeit.

A vonatkozó károsodásoknak panaszokban tükröződő kettős formája, ill. ezek ötvöződése kerül a vizsgálatok és véleményezésük tengelyébe:

1. *A központi idegrendszer körülírt vagy diffúz anatómiai károsodásánál fellépő pszichikus elváltozásról van szó, melynek során a mentális rendellenességek (BNO szerinti kód) különböző válfajai alakulhatnak ki. Az organikusan megalapozott kórképeknél a folyamat különböző pszichés funkciókat és különböző súlyossággal érinthet. Speciális kérdésfeltevés esetén a szakértő vegye igénybe a klinikai neuropszichológus együttműködését.*

2. *Az átélt baleset következménye olyan tartós vagy átmeneti károsodás, amely pszichogén sérülésekben manifesztálódik, s amelyek valószínűsíthetően a károsodással, a veszteséggel közvetlenül vagy közvetetten ok-okozati összefüggésben állnak. Ezek a poszttraumás pszichogén károsodások, elhúzódó gyászreakciók, pszichikus funkciókat károsító tárgyvesztések, konverziós, ill. disszociációs mechanizmusokkal keletkezett és kórosan emelkedett betegségtudattal kialakult állapotok, személyiségreakciók.*

A szakértői vizsgálat az ügyben keletkezett iratok, jelentések, leletek tanulmányozásával kezdődik és a klinikai lélektanban ilyen esetek vizsgálatánál alkalmazott diagnosztikai eljárásoknak az egyedi esetre adaptált megtervezésével folytatódik.

A szakértői vizsgálatban nyert adatok értékelése a klinikai lélektan megfelelő gyakorlat szerint történik, de a szakértő feladata ehhez képest annyival módosulhat, hogy a pszichodiagnosztikai megállapítások mellett a károsodás életvezetési hatásait is, esetleg időtartamát is véleményeznie kell. Az adatok értékelésénél azokat a valószínűsíthető eltéréseket számításba kell venni, amelyek a trauma előtti állapotot jellemezhették és amelyekhez képest a jelenlegi állapot életminőség romlást hozott.

Időtartam becslésnél javasolható változók :

- a trauma és a vizsgálat időpontja között eltelt idő nagysága,
- ezen idő alatt tesztadatokból rekonstruálható javulás mértéke,
- az eltelt időben igénybevett beavatkozások természete,
- a vizsgálatban nyert kép elváltozásainak súlyossága.

Az adatok értékelésénél a várható változás időtartama arányos a trauma és a vizsgálati időpont között eltelt idő hosszával. Kiegészítésként javaslatot lehet tenni a következő kontrollvizsgálat időpontjára.

A gyermekek vizsgálatánál külön feladat lehet a károsodás gátló, ill. kompenzálódó fejlődési hatásainak valószínűsítése. Ez a lehetséges feladat olyan mértékben egyedi, hogy általános irányelvek alig megfogalmazhatóak vele kapcsolatban, s a szakértő az eset alapos ismerete mellett komplex fejlődés-lélektani tudására hagyatkozhat .

III.4. Közlekedés pszichológiai kérdések szakértői vizsgálata

A közlekedési magatartás komplex pszichológiai folyamatok eredménye, amelyben érzékszervi-motorikus, kognitív, képességi és személyiség funkciók egyaránt szerepet

kapnak. A vizsgálattal megbízott pszichológus-szakértő a feltett kérdések nyomán dönti el, hogy a komplex pszichológiai folyamatok milyen körének vizsgálata elégséges, ill. szükséges a válaszadáshoz. Az érzékszervi-motorikus, ill. képességi funkciók vizsgálata műszeres eljárások felhasználását igényelheti, ilyenkor a PÁV (közlekedési pályaalakalmasságot vizsgáló intézet) közreműködését kell kérnie.

Kognitív és személyiség problémák feltárása esetén a szakértő tematikus explorációval, intelligencia, mentális részképességeket vizsgáló tesztekkel - a kérdésfeltevésben szereplő problémákhoz érvényesség szerint választva - és személyiség vizsgálati módszerek alkalmazásával jár el. A vizsgálat adatainak feldolgozásakor és értékelésüknél a klinikai gyakorlatban alkalmazott eljárásokat követi.

Közlekedési bűncselekmény esetén a szakértő azonos módon jár el.

III.5. Fegyverviselési engedélyezés szakértői vizsgálata

A vizsgálat szándék-motívum orientált explorációra, szükség szerint intelligencia meghatározásra és személyiségvizsgálatra terjed ki. A vélemény alkalmaságot vagy alkalmatlanságot mond ki. Az intelligencia tekintetében a gyenge átlagos vagy ez alatt lévő teljesítmény alkalmatlanságot jelent. A személyiségtesztek értékelésénél mindenek előtt a lelki egészség személyiségvonások részleteiben megragadható kritérium rendszerét (differenciáltság és integráltság jó átlagos ill. magasabb értékei, pszichopatológiai vonások hiánya, absztrakciós-etikai funkciók kialakultsága, jó szociális érdeklődés, indulati tolerancia jele, normál értékű vagy alacsonyabb agresszivitás, ösztönvezérelt érzelmek szintje fölötti érzelmi funkciók), az explorációban racionális szándék-motívum jelenlétét követjük. Az erkölcsi bizonyítvány bemutatása a vizsgálat lefolytatásának előfeltétele.

A foglalkozáshoz kért engedély véleményezése enyhébb kritériumok szerint történik, a gyenge átlagos integráltság alatti adatoknál véleményezünk alkalmatlanságot.

IV. A pszichológus-szakértői vélemény szerkezete

A szakértői véleményt tartalmának megfelelően három egységre bontható szerkezet jellemzi. Ezek:

- 1./ a fejléc,
- 2./ a vizsgálat személyenként és módszerenként elkülönülő leírása,
- 3./a vélemény összefoglaló leírás, a feltett kérdésekre a vizsgálati adatokból megalapozott válaszadás.

Részletezve:

1/ A fejléc tartalmazza a vélemény címét:

"Igazságügyi pszichológus-szakértői vélemény"

- a/ A vizsgált személyek nevét, személyi adatait (sorszámmal elkülönítetten felsorolva).
- b/ A vizsgálatot elrendelő hatóság nevét, végzés / határozat számát.
- c/ Az előzmények rövid tartalmát.

- d/ A megválaszolandó kérdések felsorolását.
 - e/ A vizsgálat helyét, idejét.
- 2/ A vizsgálatba bevont személyek sorszámozott nevei alatt leírjuk :
- a/ Az explorációban kapott információkat, csatolva esetleges megfigyeléseinket,
 - b/ a pszichológiai vizsgálat adatainak módszerenként elkülönített kiértékelését, leírását, anélkül hogy a tesztadatokat közrebocsátanánk.
- 3/ Adataink összegzett összefoglalását.
- 4/ A 3. pontig terjedő egységtől középre írt "Vélemény" címszóval elkülönítve a kérdéseknél külön megfogalmazzuk a vizsgálati adatokból következő válaszainkat a megbízásban feltett kérdésekre. Rögzítjük a dátumot és aláírjuk.

A szakértői véleményben nem szükségszerű a személyiség értékelésének alapjául szolgáló pszichodiagnosztikai adatok közzététele. A szakértő viszont köteles a teljes vizsgálat jegyzőkönyvi anyagát, a számszerűen, kötelező formában kiértékelt pszichodiagnosztikai adatokkal együtt megőrizni és másíki, az ügyben eljáró igazságügyi pszichológus-szakértőnek betekintésre átengedni.

+++

A 2/1988(V.17.) IM rendelet 19. §-a az eseti szakértő igénybevételét is lehetővé teszi. E módszertani levél az eseti pszichológus szakértő számára is iránymutató anyagot tartalmaz.

+++

Jelen módszertani levél kiadásával egyidejűleg az Intézet 10. számú, azonos című módszertani levele - megjelent: Eü.K. 1984. évi 9. sz. - érvényét veszti.

+++